

УДК 378.011.3-051:373.2] : 316.42 (043.3)

Лесіна Тетяна Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
Ізмаїл, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7923-2247>

Мельник Віта Анатоліївна,
третього (освітньо-наукового рівня) вищої освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Ізмаїл Україна

СТВОРЕННЯ ТОЛЕРАНТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

Анотація. Інклюзія є відносно новим явищем у дошкільній освіті та українському суспільстві загалом. Якісна професійна підготовка здобувачів за спеціальністю «Дошкільна освіта» є запорукою успішної інклюзивної освіти. Розуміння сутності інклюзії як соціального феномена та принципів розвитку толерантності в дитячому соціумі, вміння створити толерантний простір та реалізувати основні завдання освітнього середовища є головною передумовою забезпечення ефективної професійної підготовки майбутніх вихователів у контексті системного підходу. Особлива увага у цьому аспекті приділяється втіленню інноваційних форм педагогічної діяльності у контексті дошкільної освіти, творче запозичення ідей, що містить конструктивний зарубіжний досвід, та розробці національної стратегії в професійній діяльності фахівців в умовах сьогодення. Вітчизняний заклад вищої освіти є потужною ресурсною платформою для подальшого розвитку і вдосконалення дошкільної освіти загалом і сприяє розв'язанню проблем інклюзивної освіти, зокрема.

Ключові слова: освітнє середовище, толерантність, толерантне середовище, особи з особливими освітніми потребами, підготовленість, готовність майбутніх вихователів, інклюзивна освіта.

Постановка проблеми. Питання створення комфортного освітнього середовища, в якому б усі учасники освітнього процесу були рівноправними партнерами, виконували свої ролі на засадах толерантності і паритету, посідає сьогодні надзвичайно важливе місце. Особлива увага надається при цьому впровадженню в освітніх закладах інклюзії як провідного напрямку освітнього реформування. У Законі України «Про освіту» інклюзивне середовище трактується як «сукупність умов, методів і засобів реалізації спільного навчання, виховання та розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб і здібностей», а основними принципами державної політики та освітньої діяльності у сфері освіти визначено «забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного середовища, у тому числі створення максимально доступних закладів освіти за місцем проживання осіб з особливими освітніми потребами» (Закон України «Про освіту», 2017). Отже освітнє середовище має бути комфортним простором, у якому забезпечуються максимально сприятливі умови для виховання й розвитку дітей, розкриття їхнього потенціалу.

Принагідно зауважимо, що на дошкільну освіту, як одну з важливіших ланок освіти, покладено важливу місію – бути першим щаблем, провідною платформою для впровадження принципів інклюзії, оскільки саме заклад дошкільної освіти є первинним осередком, в якому дитина здобуває перший досвід спілкування, взаємодії з колективом, здобуває первинний досвід соціалізації. Разом із тим слід відзначити, що у контексті інклюзії кожна дитина дошкільного віку стає значущою особистістю в суспільстві, незалежно від її освітніх потреб. Таким чином, виховання дітей відповідно до цінностей, вироблених дошкільною педагогікою й педагогікою толерантності, та з урахуванням особливостей дітей з особливими освітніми потребами реалізує фундаментальну задачу, яка постає перед сучасним пізнавально-розвивальним середовищем ЗДО, а саме: забезпечити рівний доступ до якісної дошкільної освіти для всіх дітей і максимально сприяти їхній всебічній розвитку.

З огляду на вищезазначене, дослідники інклюзивної освіти окреслюють низку важливих завдань, що поставлені перед закладами вищої освіти, з-поміж яких чільне місце належить професійній підготовці педагогів, здатних реалізувати основні ідеї інклюзії на практиці та створювати інноваційне середовище на засадах толерантності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання та виховання дітей з особливими

освітніми потребами в Україні присвячено наукові доробки таких дослідників, як А. Колупасва, М. Сварник, В. Синьова, Н. Софій, А. Шевцова та ін. Їхні праці вказують на необхідність зміни підходів до організації освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та запровадження нових форм навчання, які сприятимуть їх повноцінній інтеграції в суспільство. Особлива увага в цьому контексті приділяється саме інклюзивній освіті. Аналіз наукових досліджень з інклюзивної освіти дозволяє зазначити, що вона виступає водночас і освітньою технологією, яка забезпечує рівні можливості щодо навчання, освіти дітей з особливими потребами, і водночас технологією виховання толерантності, адже у процесі взаємодії різних дітей в спільному колективі розвиваються толерантність, емпатія, прийняття інших людей з її особливою природою. Водночас є низка досліджень, результати яких засвідчують недостатню готовність і частини педагогів, і особливо частини батьків взаємодіяти з дітьми з особливими освітніми потребами, що негативно позначається на інклюзії. Відтак, можна стверджувати, що розвиток в інклюзивному закладі дошкільної освіти толерантного освітнього середовища є пріоритетною педагогічною задачею.

Питанню виховання толерантності в людині присвячено праці видатних педагогів: Г. Ващенко, М. Монтессорі, А. Макаренка, Й. Песталоцці, С. Русової, В. Сухомлинського та ін. У сучасних наукових дослідженнях ідеї толерантності втілюються у педагогіці співробітництва (Ш. Амонашвілі, О. Ільїна, В. Шаталов та ін.) та педагогіці толерантності (М. Боритко, Г. Палаткіна, Ю. Тодорцева та ін.).

Проблемне поле професійної готовності педагогів, вихователів завжди посідало чільне місце в працях класиків педагогіки А. Дістервега, Я. Коменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Нові особистісні та професійні завдання педагогів у зв'язку з розвитком інклюзивної освіти наразі постають у центрі педагогічної уваги, що спричиняє особливий інтерес до науково-методичних праць у цьому напрямі та стимулює розвиток практичної орієнтації освітян. У цьому відношенні сприятливою ситуацією можна вважати потужну мережу інклюзивно-ресурсних центрів, яка вже сформована і наразі станом на травень 2022 року налічує 667 інклюзивно-ресурсних центрів (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр», 2018). Інклюзивно-ресурсні центри є в усіх областях України, тож діти з особливими освітніми потребами та їхні батьки можуть отримати відповідні послуги за місцем проживання.

Таким чином, цей соціально-педагогічний феномен дуже переконливо доводить створення єдиної інституції в українському суспільстві, яка репрезентує комплексний і водночас збалансований підхід до професійно-компетентного оцінювання дітей з наявними освітніми потребами, а отже актуалізує соціально-педагогічні вимоги до формування фахівців, здатних професійно втілювати принципи інклюзії й створювати толерантне освітнє середовище.

Мета статті – на основі вивчення наукових доробків у сфері інклюзивної освіти та педагогіки толерантності здійснити аналіз теоретико-методичних засад формування толерантного освітнього середовища в умовах інклюзії та окреслити шляхи, засоби оптимізації професійної підготовки майбутніх вихователів до створення толерантного інклюзивного середовища в закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Усі діти особливі, однак дітей називають «особливими» не для того, щоб підкреслити їхні унікальні здібності, а для того, щоб виділити їхні особливі потреби, які відрізняють їх від інших дітей. Кожна дитина, незалежно від стану здоров'я, фізичних чи інтелектуальних порушень, має право на повноцінне життя та таку ж якісну освіту, як і всі інші. На даному етапі термін «інклюзивна освіта» є новим для нашого суспільства. Це пов'язано з тим, що довгий час існував принцип, що діти з ООП повинні навчатися в спеціальних освітніх закладах. Такі діти були позбавлені можливості розвиватися разом зі своїми однолітками, в колективі, їм було відмовлено у вступі до закладів дошкільної освіти та доступі до освітніх програм. Ці діти виростили нездатними адаптуватися до суспільства. Виховання дітей у спеціальних закладах відбувалося у вузькому і обмеженому колі колективу, у маленькому і замкнутому світі, де все пристосоване до дефекту. Відтак ідея спільного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами у колективі з нормотиповими, отримала успіх. Сьогодні дослідники наголошують, що для успішного розвитку дітей з ООП головною має бути саме соціальна, а не медична складова. «Педагоги повинні звертати увагу не на те, чого немає у дитини, а на те, що у неї є і на що вона може спиратися, щоб розвивати її як повноцінну, всебічно розвинену особистість» (Боболович М. І., 2020).

В. Сухомлинський у своїх працях підкреслював, що не може бути виховання особистості поза колективом, як і не може бути колективу без особистості. Діти з особливими освітніми потребами не повинні бути кинуті напризволяще, а мають зростати в таких же умовах, як і всі діти; лише тоді, коли є дорослий, який дарує всім дітям без винятку, задоволення і радість у спілкуванні та спільній

діяльності, розвиваються їхні інтереси і здібності. Педагог стверджував, що саме колектив може стати виховним середовищем (Іноземцева, 2008).

Метою освітнього інклюзивного середовища є надати всім вихованцям максимально повноцінне соціальне життя, можливості для активної участі в колективі, забезпечивши тим самим повноцінну взаємодію і турботу один про одного як членів спільноти.

Таким чином, освітнє середовище освітнього закладу можна визначити як функціональне й просторове об'єднання суб'єктів навчально-виховного процесу, між якими встановлюються близькі різнопланові групові взаємозв'язки. Ми цілком погоджуємося з думкою дослідниці Єжової Т. про те, що толерантним можна вважати таке освітнє середовище, де існують необхідні умови для формування толерантної особистості (Єжова, 2012).

На сучасному етапі розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами пріоритетним є створення інклюзивного пізнавально-розвивального середовища. У такому середовищі всі діти навчаються разом у закладі дошкільної освіти за освітньою програмою, адаптованою до потреб дитини. Зауважимо, що першочерговими кроками у створенні інклюзивного середовища є відмова від стереотипів учасників освітнього процесу, створення позитивної атмосфери, заснованої на ідеї толерантності, порозуміння, орієнтація на співпрацю, а не конкуренцію, зміцнення довіри до кожного члена колективу (Таранченко, 2011).

Необхідними умовами для створення інклюзивного середовища у закладі дошкільної освіти є ресурсне забезпечення потреб інклюзивної освіти, а саме: нормативно-правові акти, програми, методика, інформаційне забезпечення, матеріали та технології. Не менш важливе й подолання соціальних бар'єрів у свідомості вихователів, адже зазвичай педагоги занепокоєні тим, що вони можуть не впоратися, що у них може не вистачити ресурсів та відповідного досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що їм не вдасться впоратися з діяльністю в такому середовищі. Крім того, педагоги побоюються, що можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними з самопочуттям дітей, реакцією дітей та батьків на «новачків у групі», дисципліною і концентрацією уваги, а також з організацією і згуртованістю групового колективу тощо (Годорцева, 2004).

Як засвідчує практика, всі діти можуть успішно всебічно розвиватися в інклюзивному середовищі. При цьому присутність дітей з особливими потребами в колективі не створює несприятливих соціальних умов для інших дітей, від чого виграють усі. Діти з особливими потребами мають можливість інтегруватися в суспільство, соціалізуватися, навчатися за складнішими програмами, ніж діти в спеціальних закладах. «Особливі» діти можуть стати партнерами у подоланні деяких труднощів, виступати лідерами та наставниками в групах, що сприяє підвищенню їхньої самооцінки, поглибленню та закріпленню знань. Надзвичайно важливо, що в інклюзивному середовищі всі діти навчаються толерантності у стосунках з однолітками, навчаються бачити насамперед таланти, а не їхні вади та поважати тих, хто має відмінності.

Слід зазначити, що в інклюзивному освітньому середовищі всі діти почуваються в безпеці та мають почуття приналежності, а діти та їхні батьки беруть участь у визначенні навчальних цілей та прийнятті рішень щодо них. Важлива роль у створенні інклюзивного освітнього середовища, підвищенні обізнаності людей про інклюзію, розумінні її переваг та формуванні позитивного ставлення батьків до впровадження інклюзивної освіти відводиться фахівцям інклюзивно-ресурсних центрів. Вони мають проводити просвітницьку роботу з громадськістю та надавати методичну підтримку педагогічним працівникам закладів освіти щодо організації надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Педагогічні працівники центру мають брати безпосередню участь у роботі команди супроводу закладу освіти шляхом підготовки індивідуальних програм розвитку дітей з особливими освітніми потребами та надання висновків про комплексну оцінку психолого-педагогічного розвитку дитини з метою забезпечення подальшого освітнього маршруту дитини та її права на освіту має безпосередньо визначати розумну допомогу, яка має бути надана для забезпечення реалізації права дитини на освіту (Колупасва, 2021).

Створення універсального дизайну та розумного пристосування освітнього середовища має на меті забезпечення індивідуалізованого підходу, де всі діти, незалежно від здібностей, можуть реалізуватись і досягти ситуації успіху (наприклад, адаптація та модифікація навчальної програми, навчальних матеріалів та їхньої презентації, адаптація та модифікація групового середовища).

Запровадження в інклюзивній освіті принципів педагогіки партнерства пропонує побудову комунікацій між усіма учасниками освітнього процесу, командну роботу для досягнення позитивного результату, створення сприятливої соціально-емоційної обстановки в груповому колективі та наявність доступних фізичних просторів, де діти можуть пересуватися безпечно та комфортно (ліфти, пандуси, підйомники, належне освітлення тощо).

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема, в закладах дошкільної освіти є елементом загальної гуманістичної політики держави, що свідчить про те, наскільки суспільство готове свідомо захищати свої права. Впровадження інклюзивної освіти, в свою чергу, сприяє формуванню національної уваги та поваги до різноманітності та унікальності кожної дитини, гарантує більш якісну освіту для всіх, засновану на партнерстві та толерантності.

Слід також зауважити, що необхідними умовами для створення толерантного інклюзивного пізнавально-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти є усвідомлення вихователем необхідності використання різноманітних підходів до освітнього процесу з урахуванням відмінностей у стилях виховання, темпераментах та індивідуальних особливостях дітей; адаптація середовища для впровадження нових форм взаємодії та підтримка самостійного вибору дитини використовувати різні способи організації дітей у групи; вміння налагоджувати співпрацю та підтримку між дітьми у групі; використання різноманітних видів діяльності, практичних матеріалів, що відповідають рівню розвитку та потребам дитини (Бех, 2001).

Отже, мета такого середовища – зосередитися на індивідуальному розвитку дитини та задовольнити її потреби й очікування навколишнього середовища у цьому плані. Пізнавально-розвивальне середовище є повноцінним лише тоді, коли воно має низку ознак: спланований та організований фізичний простір, в якому діти можуть безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять; сприятливий соціальний та емоційний клімат; умови, які дозволяють дітям співпрацювати та допомагати один одному для досягнення хороших результатів. В інклюзивному пізнавально-розвивальному середовищі діти з різними освітніми та фізичними здібностями мають кращу соціальну компетентність та комунікативні навички. Адже діти з особливими потребами навчаються за більш складною та поглибленою навчальною програмою, що робить процес набуття навичок більш ефективним та покращує освітню успішність для всієї групи.

Аналіз практичної діяльності ЗДО дозволяє узагальнити, що найбільш сприятливою для формування толерантних міжособистісних стосунків у дитячому колективі закладу дошкільної освіти з інклюзивним спрямуванням є спільна діяльність дітей, яка має соціально схвалювальний та особистісно значущий характер. Так, у дослідженнях Р. Вайноли, Н. Ничкало, С. Сисоевої та ін. зазначено, що саме спільна діяльність творчого характеру сприяє підвищенню її виховного потенціалу, адже діти у процесі спільної творчої взаємодії набувають досвід партнерської взаємодії. І в цьому плані особливо важливою є роль вихователя, оскільки через спеціально створені ситуації у дітей формуються навички толерантної взаємодії, вміння комунікувати на гуманістичних засадах, надавати допомогу іншим і просити про допомогу, поважати думку інших тощо. А педагог має створити таке освітнє середовище, в якому б діти почували себе захищеними і зацікавленими.

3-поміж основних ознак толерантного освітнього середовища здебільшого виокремлюють гуманність (йдеться передусім про партнерські взаємини, співпрацю вихователя з дітьми та їхніми батьками на засадах толерантності і взаємоповаги, співчуття та прийняття); стимулювання дітей до налагодження соціальних зв'язків з ровесниками, включення вихованців з особливостями розвитку у взаємодію з іншими учасниками освітнього процесу.

В інклюзивних групах ЗДО посилюється соціальна інтеграція дітей з різними здібностями, оскільки навчання часто відбувається у формі групової роботи. Працюючи в малих групах, діти навчаються бачити дітей, а не інвалідність, і починають усвідомлювати, що вони та діти з інвалідністю мають багато спільного, що позитивно впливає на їхній розвиток. В інклюзивному середовищі більше шансів на розвиток товариських відносин між дітьми з інвалідністю та нормотиповими дітьми. Результати наукових досліджень засвідчують, що діти в інклюзивному середовищі мають міцніші та триваліші дружні стосунки, ніж ті, хто навчається в сегрегованому середовищі. Відтак аргументи на користь перебування дітей в інклюзивному освітньому середовищі є незаперечними, оскільки нормотипові діти можуть бути наставниками для дітей з освітніми потребами, що сприяє підвищенню самооцінки усіх вихованців. Навчання цим навичкам можна проводити в ситуаціях, коли всі учасники освітнього процесу усвідомлюють їхню важливість і можуть використовувати їх на практиці. Набуття цих навичок також надає можливості для особистісного розвитку, чого часто позбавлені дошкільнята, які не мали можливості спілкування з дітьми з різними здібностями.

Отже, важливими умовами створення толерантного освітнього середовища вважаємо формування в дитячому колективі таких взаємовідносин між вихованцями ЗДО, які сприяють покращенню соціалізації дітей через включення їх у різноманітні види спільної творчої діяльності, створення таких ситуацій, при яких би діти змогли відчувати себе успішним, значущими для колективу.

Водночас слід розуміти, що виняткового значення набуває мотивація студентів-майбутніх вихователів ЗДО як суб'єктів професійної діяльності, одним із напрямів якої є реалізація завдань

інклюзивної освіти. Саморефлексія досвіду освітньої діяльності з формування загальних і фахових компетентностей студентів, які вивчають курс «Інклюзивна освіта» у закладах вищої освіти та здобувають спеціальність 012 «Дошкільна освіта», засвідчує, що найбільш значущою проблемою є питання готовності майбутніх фахівців до розробки стратегій своєї професійної діяльності. Програмні вимоги до цього курсу передбачають такі змістові модулі: «Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті», «Інклюзивна освіта», «Психокорекційні технології в роботі з дітьми з ООП», «Виховання інформаційної культури осіб з ООП». З огляду на те, що педагогічно доцільним є не лише засвоєння ідеї інклюзії на рівні фахового молодшого бакалавра, а й систематичне її відтворення на рівні бакалаврату, заслуговує на увагу досвід, накопичений у цьому плані в ЗВО.

Успішне розв'язання проблеми інклюзивної освіти безпосередньо пов'язане з обізнаністю майбутніх фахівців соціономічних професій з кращими практиками, напрацьованими за кордоном. Зокрема, досліджуючи ресурси систем дистанційного навчання, адаптивність систем, ігрове наповнення, контент доступність, ефективність таких функцій доступності, як доступність, «віртуальні агенти» та доступність інтерфейсу (Cinquin, Guilton, Sauzeon, 2019). Таким чином, у професійному контексті експериментальним дослідженням було встановлено конструктивність міждисциплінарного підходу до вирішення локальних проблем виховної роботи та досягнення певних результатів, а також плацдарм для набуття професіоналізму. Саме результат підготовки здобувача, нехай навіть мінімально усвідомлений, інтегрується в загальну готовність майбутнього фахівця. У цьому відношенні поняття «підготовка» може розглядатися як вже набуті особистістю знання, виробництво і праця, з подальшими якісними змінами направленими на розвиток професійної діяльності фахівця. Вважаємо, що переконливою слід вважати позицію Є. Клімової, яка трактує це поняття як близьке до діяльності з можливістю вміло «оновлювати» навички та вдосконалювати себе в інклюзивному середовищі. Тому вкрай важливо враховувати якісну професійну освіту у вищій школі та спрямовувати освітній процес на суто професійну підготовку здобувачів, де вони можуть оволодіти майбутньою професією, отримати кваліфікацію відповідно до своїх інтересів та набуті базових компетентностей за конкретними спеціалізаціями (Нестерова, 2019).

Важливо зазначити, що у контексті роботи вихователів ЗДО в інклюзивному освітньому середовищі сучасні педагоги використовують інноваційні методи і ресурси. Поняття «інновація» має багатовимірне значення, передбачаючи інноваційні процеси, інноваційну діяльність, інноваційне середовище та інноваційний потенціал. У нашому розумінні слід визнати принципову важливість наступних двох елементів, враховуючи, з одного боку, інноваційні технології для більш ефективної підготовки фахівців до практико-орієнтованої реалізації ідеї формування толерантного освітньо-розвивального середовища, а з іншого – інноваційні компетентності в інклюзивній освіті. З одного боку, усвідомлення особистістю найважливіших і найсучасніших досягнень психології та педагогіки, а з іншого, розвиток у студентів «м'яких навичок» задля успішної реалізації стратегій інклюзивної освіти, з метою дослідження, узагальнення та поширення провідного досвіду в цьому напрямі. Взаємозв'язок цих елементів забезпечує «особливий особистісний статус – мотиваційно-ціннісне ставлення вихователя до поставленої мети, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатність до творчості та рефлексії» (Шалда, 2019). Адже поняття «оновлення» в основному пов'язане із можливістю прогнозування розвитку інклюзивної освіти, тоді як «зміна» зумовлена модифікацією освітнього контексту та неповторної індивідуальності дитини, її субкультури, патології, освітніх потреб та власне взаємодії в інклюзивному середовищі.

Висновки. Проаналізувавши низку наукових поглядів спрямованих на визначення конструктивних підходів у професійній підготовці майбутніх вихователів до створення освітнього середовища в контексті діяльності з інклюзивною освітою, можна підсумувати, що існує чітке розуміння сутності поняття та одностайність його розумінні, незважаючи на те, що це питання й досі частково врегульовано у правовому полі. Отже, інклюзивна освіта в Україні визначається як інклюзивна організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності цієї категорії осіб та на основі використання особистісно-орієнтованих методів навчання. Цей процес спрямовано на забезпечення рівного доступу дітей з особливими освітніми потребами до якісної дошкільної освіти.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо із дослідженням питання педагогічного партнерства суб'єктів інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бех, І.Д. (2021). Формування у дитини почуття цінності іншої людини. *Педагогіка толерантності*. № 2. С. 19.

Боболович, М. І. (2020). Бібліотека – інклюзивний простір для молоді. *Мапа бібліотечного досвіду : огляд інновац. бібл. досвідів та впровадж. бібл. послуг*. Рівнен. обл. універс. наук. б-ка ; Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; упоряд. Н. П. Волян ; ред. О. Л. Промська ; відп. за вип. О. Л. Промська. – Рівне, 6-8.

Закон України (2017) «Про освіту» *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 30, ст. 1

Єжова, Т. Є. (2012). Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 9. С. 66-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_9.

Іноземцева, С. В. (2008). Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/TtMNIv/_21/11.html

Колупаєва, А. А. (2021). Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення URL: http://slovjanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53

Нестерова, М. С. (2019) Соціальна згуртованість та інклюзія в освіті: європейські практики молодіжної роботи. *Вища освіта України*. №2, 45-49.

Постанова Кабінету Міністрів України (2018) «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» № 545 від 12 липня 2017 р. (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 617 від 22.08. 2018) *Урядовий кур'єр*. (№ 137), 4.

Порошенко, М. А. (2019). Програма початкової дисципліни «Інклюзивна освіта», *ТОВ «Агенство «Україна»*. (№60).

Таранченко, О. І. (2011). Роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. Тенденції сучасної освіти* (№ 1).

Тодоровцева, Ю. В. (2004). Формування толерантності майбутніх вчителів у процесі професійної підготовки. Дис...канд.пед.наук. 13.00.04. 277с.

Шалда, Н. О. (2019). Упроваджуємо інновації: як відстежити результативність. *Дошкільне виховання* (№ 4).

Cinquin, P. A., Guitton, P., Sauzeon, H. (2019) Online e-learning and cognitive disabilities: A systematic review, *Computers and Education.*, (Vol.3). 152-157. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1393-pro-nklyuzivno-resursniy-tsentr>

REFERENCES

Bekh, I.D. (2021). Formuvannia u dytyny pochtuttia tsinnosti inshoi liudyny. *Pedahohika tolerantnosti*. № 2. S. 19.

Bobolovych, M. I. (2020). Biblioteka – inkluzyvnyi prostir dlia molodi. *Mapa bibliotechnoho dosvidu : ohliad innovats. bibl. dosvidiv ta vprovadzh. bibl. posluh*. Rivnen. obl. univers. nauk. b-ka ; Rivnen. obl. vid-nia Ukr. bibl. asots. ; uporiad. N. P. Volian ; red. O. L. Promska ; vidp. za vyp. O. L. Promska. – Rivne, 6-8.

Zakon Ukrainy (2017) «Pro osvitu» *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. № 30, st. 1

Yezhova, T. Ye. (2012). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stvorennia tolerantnogo osvitnogo sere dovnyshcha inkluzyvnoi shkoly. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy*. № 9. S. 66-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_9.

Inozemtseva, S. V. (2008). Vykorystannia pedahohichnykh idei V. O. Sukhomlynskoho v roboti z ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/TtMNIv/_21/11.html

Kolupaieva, A. A. (2021). Inkluzyvna osvita v konteksti realii sohodennia URL: http://slovjanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53

Nesterova, M. S. (2019) Sotsialna zghurtovanist ta inkluziia v osviti: yevropeiski praktyky molodizhnoi roboty. *Vyshcha osvita Ukrainy*. №2, 45-49.

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (2018) «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inkluzyvno-resursnyi tsentr» № 545 vid 12 lypnia 2017 r. (Iz zminamy, vneseny my zghidno z Postanovoiu KM № 617 vid 22.08. 2018) *Uriadovi kurier*. (№ 137), 4.

Poroshenko, M. A. (2019). Prohrama nachalnoi dystsypliny «Inkluzyvna osvita», *TOV «Ahenstvo «Ukraina»*. (№60).

Taranchenko, O. I. (2011). Rol pedahoha u stvorenni efektyvnoi inkluzyvnoi shkoly. *Defektolohiia. Osoblyva dytyna: navchannia ta vykhovannia. Tendentsii suchasnoi osvity* (№ 1).

Todorovtseva, Yu. V. (2004). Formuvannia tolerantnosti maibutnikh vchyteliv u protsesi profesiinoi pidhotovky. *Dys...kand.ped.nauk*. 13.00.04. 277s.

Shalda, N. O. (2019). Uprovadzhuiemo innovatsii: yak vidstehyty rezultatyvnist. *Doshkilne vykhovannia* (№ 4).

Cinquin, P. A., Guitton, P., Sauzeon, H. (2019) Online e-learning and cognitive disabilities: A systematic review, Computers and Education., (Vol.3). 152-157. URL: <https://opplatforma.com.ua/article/1393-pro-nklyuzivno-resursniy-tsentr>.

Tetiana Lesina,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Preschool and Elementary Education,
Izmail State University of Humanities
Izmail, Ukraine

Vita Melnyk,
postgraduate student,
Izmail State University of Humanities
Izmail, Ukraine

CREATION OF A TOLERANT EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE INSTITUTION OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF INCLUSION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES

Abstract. *Inclusion is a relatively new phenomenon in preschool education and Ukrainian society in general. High-quality professional training of applicants in the "Preschool Education" specialty is the key to successful inclusive education. Understanding the essence of inclusion as a social phenomenon and the principles of developing tolerance in children's society, the ability to create a tolerant space and implement the main tasks of the educational environment are the main prerequisites for ensuring effective professional training of future educators in the context of a systemic approach. In this aspect, special attention is paid to the implementation of innovative forms of pedagogical activity in the context of preschool education, the creative borrowing of ideas containing constructive foreign experience, and the development of national strategies in the professional activity of specialists in today's conditions. The domestic institution of higher education is a powerful resource platform for the further development and improvement of preschool education in general and contributes to solving the problems of inclusive education, in particular.*

Keywords: *educational environment, tolerance, tolerant environment, persons with special educational needs, preparedness, readiness of future educators, inclusive education.*

Дата надходження до редакції: 12.06.2023 р.
© Лесіна Т.В., Мельник В.А., 2023

УДК 373.2.015.31:316.647.5:316.485.26

Ляпунова Валентина Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри дошкільна освіта і соціальна робота
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького,
Запоріжжя, Україна
lapunova001@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5658-8128>

Негрій Ольга Іванівна,
викладач-стажист, аспірант кафедри дошкільна освіта і
соціальна робота Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького,
Запоріжжя, Україна
olganegriy19@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5423-0448>

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Автор звертається до нової проблеми для українського суспільства – формування толерантності у дітей раннього віку в умовах воєнного стану. Надано тлумачення змісту терміну «толерантність», представлено основні напрацювання закордонних та вітчизняних науковців з досліджуваної проблеми. Розглянуто та проаналізовано головні законодавчі документи України, які акцентують увагу на формування толерантності у дітей раннього віку в умовах воєнного стану*